

Остапенко С. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Анотація. У статті на основі компаративного аналізу автором досліджено проблему застосування граматичних трансформацій під час перекладу оповідання Е.А. По «Маска червоної смерті» українською та російською мовами, з'ясовано їх комплексність та виправданість.

Ключові слова: переклад, трансформація, компенсація, інтеграція, поділ, заміна порядку слів.

Постановка проблеми. Серед багатьох складних питань, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце посідають проблеми перекладу. Головним завданням перекладу є досягнення адекватності. У процесі перекладу будь-який текст зазнає певних змін, оскільки переклад – це не проста заміна одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Зміни відбуваються як на граматичному, так і на лексичному рівнях. Необхідність використання граматичних трансформацій природно виникає у процесі перекладу, так як у російській та українській мовах, порівняно з англійською, відсутні такі граматичні категорії, як артикль або герундій, а також інфінітивні комплекси й абсолютна номінативна конструкція. Граматичні трансформації зумовлюються різними причинами – як суто граматичного, так і лексичного характеру, хоча основну роль відіграють граматичні чинники мови перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій із боку лінгвістів та їхнє всебічне вивчення є у курсі теорії і практики перекладу вже традиційними. Такі відомі лінгвісти, як Л. Бархударов, Є. Бреус, В. Комісаров, Я. Рецкер, А. Федоров, О. Швейцер та багато інших, присвятили дослідженню перекладацьких трансформацій свої численні статті та монографії. Ми візьмемо за основу на класифікацію учених Л. Науменко та А. Гордєєвої [1], які залежно від характеру одиниць вихідної мови поділяли всі перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та стилістичні.

Метою статті є аналіз і виправданість застосування граматичних трансформацій під час перекладу оповідання «Маска червоної смерті» Е.А. По українською та російською мовами, здійснені Л. Маєвською та Р. Померанцевою.

Виклад основного матеріалу. У процесі роботи над перекладами оповідання «Маска червоної смерті» українською та російською мовами нами було вилучено й опрацьовано застосування таких граматичних трансформацій.

Зміна порядку слів (replacement): *THE "Red Death" had long devastated the country [4]. – Давно вже спустошувала країну Червона Смерть [2]. – Красная Смерть давно уже опустошала страну [3].*

Як бачимо, суттєвої різниці між перекладами не спостерігається, але в російському перекладі структура речення зали-

шається незмінною, а в українському – спостерігаємо заміну порядку слів.

It was a voluptuous scene, that masquerade [4]. – Розкішне було видовище – той маскарад [2]. – Что за фантастическую картину представлял этот праздник! [3]

Зміна порядку слів відбувається і в українському, і в російському перекладах, оскільки інверсія надає мовам перекладу пафосу та емоційності, є одним із засобів передачі безособових речень із формальним підметом *it*.

Внутрішня інтеграція (inner integration): *It was in the blue room where stood the prince, with a group of pale courtiers by his side [4]. – Це відбувалось у блакитній залі, де стояв принц Просперо серед гурту блідих придворних [2]. – Принц стоял в голубой зале, окруженный побледневшими царедворцами [3].*

Процес внутрішньої інтеграції спостерігаємо в російському перекладі, де підрядна частина була перекладена за допомогою дієприкметникового звороту. Водночас спостерігаємо і застосування трансформації заміни порядку слів. Український переклад відтворює структуру англійського речення, оскільки застосування дієприкметникових зворотів під час перекладу складнопідрядних речень не властиве українській мові. На лексичному рівні спостерігаємо трансформацію додавання.

Аналогічним є і такий приклад: *There was a sharp turn at every twenty or thirty yards, and at each turn a novel effect [4]. – Ступивши кілька десятків кроків, ви щоразу опинялися перед новим поворотом, а за ним на вас чекала нова дивовижка [2]. – Через каждые двадцать-тридцать ярдов вас ожидал поворот, и за каждым поворотом вы обнаруживаете что-то новое [3].*

Зовнішня інтеграція (outer integration): *All these and security were within. Without was the "Red Death" [4]. – Все це разом з безпекою було тут, у монастирському захистку, а там, назовні, панувала Червона Смерть [2].*

Російський переклад передає граматичні норми оригіналу: *Все это было здесь, и еще здесь была безопасность. А снаружи царил Красная смерть [3].*

Розглянемо інший приклад: *A strong and lofty wall girdled it in. This wall had gates of iron [4]. – Високий міцний мур з залізною брамою оперезував замок [2]. – Высокая и толстая стена окружала замок. В стене были сделаны железные ворота [3].*

Наявність зовнішньої інтеграції спостерігаємо в українському перекладі, тоді як російський переклад за граматичною структурою відтворює оригінал.

Внутрішній поділ (inner partitioning): *There were seven – an imperial suite [4]. – Їх було сім – сім величних світлиць, гідних імператора [2].*

А ось російський переклад знову демонструє більшу точність передачі норм мови оригіналу: *Их было семь – семь роскошных покоев* [3].

Аналогічну ситуацію спостерігаємо і в наступному прикладі: *And the whole seizure, progress and termination of the disease, were the incidents of half an hour* [4]. – *Недуга була скоробіжна: від перших спазмів до смертних корчів минуло не більш як півгодини* [2]. – *Наступление, развитие и конец болезни занимали не более получаса* [3].

Зовнішній поділ (outer partitioning): *He had directed, in great part, the moveable embellishments of the seven chambers, upon occasion of this great fete; and it was his own guiding taste which had given character to the masqueraders* [4]. – *Принц самолично руководил почти всем, что касалось убранства семи покоев к этому грандиозному fete. В подборе масок тоже чувствовала его рука* [3].

Тут більшу схожість з оригіналом на граматичному рівні має український переклад: *Принц здебільшого сам наглядав за оздобленням семи світлиць до цього грандіозного fete: маски й убрання теж добиралися відповідно до його забаванок* [2].

Цікавим є наступний приклад: *There were sharp pains, and sudden dizziness, and then profuse bleeding at the pores, with dissolution* [4]. – *Колючі болі, раптове запаморочення, а далі кров пирсне з усіх пор – і прощай білий світе* [2]. – *Ужасная болезнь начиналась острой болью, внезапным головокружением и переходила в кровотечение изо всех пор тела. Затем приходила смерть* [3].

Зовнішній поділ спостерігаємо в російському перекладі, тоді як український переклад було здійснено за допомогою застосування внутрішнього поділу і компенсації, що, на наш погляд, надає перекладу точності як на граматичному, так і на стилістичному рівнях.

У процесі роботи над порівняльним аналізом перекладів твору «Маска червоної смерті» ми можемо надати лише кілька прикладів, де граматична структура речень у перекладах збігається.

And the flames of the tripods expired. And Darkness and Decay and the Red Death held illimitable dominion over all [4]. – *Вичахли й вогники у жаровнях – і тоді над світом запанували безборонно Морок, Тлінь і Червона Смерть* [2]. –

И пламя треножников потухло, и мрак, и разорение, и Красная Смерть распространили на все свою безграничную власть [3].

І в українському, і в російському перекладах було застосовано трансформацію зовнішньої інтеграції, але в першому випадку спостерігаємо ще й заміну порядку слів в обох частинах.

Беручи до уваги останній приклад, можна зазначити, що у більшості випадків трансформації мають комплексний характер. Незважаючи на належність до одного генетичного дерева, російська й українська мови мають багато розбіжностей на граматичному рівні. Це спостерігається й у процесі перекладу.

The scarlet stains upon the body and especially upon the face of the victim, were the pest ban which shut him out from the aid and from the sympathy of his fellow-men [4]. – *Криваво-червоні плями на тілі, а надто на обличчі – ознака зарази, і годі тоді її жертві сподіватися на допомогу чи то співчуття своїх ближніх* [2]. – *Красные пятна, первоначально появившиеся на теле и преимущественно на лице и на руках людей, делали их изгоями общества и лишали всякой помощи и сочувствия* [3].

В українському перекладі спостерігаємо застосування трансформації внутрішнього поділу та заміни порядку слів, тоді як російський переклад є більш наближеним до оригіналу і лише ускладнений дієприкметниковим зворотом.

Необхідно зазначити, що застосування дієприкметникового звороту є властивим російській мові, тоді як в українській мові тут застосовується складнопідрядне речення.

Here the case was very different; as might have been expected from the duke's love of the bizarre [4]. – *А тут усе зовсім інакше, чого й слід було сподіватися від володаря замку, який любляв усе bizarre* [2]. – *Тут же все было совершенно иначе, чего и следовало ожидать, учитывая причудливый вкус принца* [3].

Комплексний характер застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу демонструє і такий приклад: *This was an extensive and magnificent structure, the creation of the prince's own eccentric yet august taste* [4]. – *То була простора й велична будівля, зведена на догоду принцовому смаку – дивацькому й водночас гордовито-вельможному* [2]. – *Все вместе они поселились в громадном здании оригинальной, но вместе с тем поистине грандиозной постройки* [3].

В українському перекладі автор відходить від норм оригіналу і застосовує внутрішній поділ та додавання. Водночас російський переклад демонструє наявність заміни порядку слів, що, на наш погляд, дещо спрощує переклад.

Цей прийом можна побачити і в такому прикладі: *The seventh apartment was closely shrouded in black velvet tapestries that hung all over the ceiling and down the walls, falling in heavy folds upon a carpet of the same material and hue* [4]. – *Сьому кімнату було зануто чорним оксамитом: чорне драпірування збігало тут від самісінької стелі й важкими згортками спадало на килим з такого ж чорного оксамиту* [2]. – *Седьмая зала была вся обита черным бархатом, включая потолок* [3].

В українському перекладі спостерігаємо передачу дієприкметника особовою формою дієслова. У російському варіанті відбулась внутрішня інтеграція, що призвела до логізації на стилістичному рівні.

Слід зауважити, що в більшості випадків застосування граматичних трансформацій було виправданим, але в деяких, на наш погляд, використання певної трансформації було доречнішим в українському варіанті: *The Prince Prospero entertained his thousand friends at a masked ball of the most unusual magnificence* [4]. – *Принц Просперо скликав тисячу своїх друзів на бал-маскарад, такий бучний, якого ще не було* [2]. – *Принц Просперо оповестил своих друзей о маскараде* [3].

Як бачимо, застосування внутрішнього поділу, що пояснюється граматичною особливістю української мови, докладніше передало зміст і стилістику речення. А російському перекладу бракує емоційності.

All these and security were within. Without was the "Red Death" [4]. – *Усе це разом з безпекою було тут, у монастирському захистку, а там, назовні, панувала Червона Смерть* [2]. – *вне его – Красная Смерть* [3].

В українському перекладі спостерігаємо зовнішню інтеграцію (якої можна було уникнути), але це не порушило цілісності висловлювання. Російський варіант є спрощеним і передало лише загальний зміст.

The external world could take care of itself [4]. – *А ти, що лишилися поза мурами, нехай самі дають собі раду!* [2] – *Внешний мир не заботил принца Просперо* [3].

Українську версію було здійснено за допомогою внутрішнього поділу та описового перекладу, тоді як у російському перекладі зроблено описовий переклад і замінено порядок слів, що призвело до втрати стилістичного забарвлення.

Висновки. Опрацювавши переклади оповідання Е.А. По «Маска червоної смерті» українською та російською мовами, ми зробили такий висновок: в українському варіанті наявні близько вісімдесяти дев'яти трансформацій, що вказує на те, що перекладач дещо відійшов від норм мови оригіналу для того, щоб краще передати зміст. У свою чергу, російський варіант демонструє намагання перекладача дотримуватися норм оригіналу та досягнути спрощення перекладу.

В українському перекладі найчастіше були застосовані такі трансформації, як заміна порядку слів, що зумовлено особливостями мови, і зовнішня інтеграція. У російському – зовнішній поділ та компенсація. У деяких випадках використання певної трансформації було доречнішим в українському варіанті.

Література:

1. Науменко Л.П. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : [навч. посіб.] / Л.П. Науменко, А.Й. Гордєєва. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 136 с.
2. По Е.А. Золотий жук / Е.А. По ; пер. Л. Маєвська. – К. : Дніпро, 2001. – 400 с.

3. По Э.А. Маска красной смерти / Э.А. По [Электронный ресурс]. – Режим доступа : maska_krasnoi_smerti.
4. Poe E.A. The Masque of the Red Death / Edgar Allan Poe [Электронный ресурс]. – Режим доступа : books/the_masque_of...death.php.

Остапенко С. А. Особенности применения грамматических трансформаций в процессе перевода английского художественного произведения на украинский и русский языки

Аннотация. В статье на основе компаративного анализа автором исследована проблема использования грамматических трансформаций в процессе перевода рассказа Э.А. По «Маска черной смерти» на украинский и русский языки, выяснена их комплексность и оправданность.

Ключевые слова: перевод, трансформация, компенсация, интеграция, разделение, замена порядка слов.

Ostapenko S. Peculiarities of grammatical transformations application in the process of English fiction translation into Ukrainian and Russian

Summary. On the basis of comparative analysis the author investigates the issue of grammatical transformations application during the translation process of the story “The Masque of the Red Death. A Fantasy” by E.A. Poe into Ukrainian and Russian, clarifies their complexity and justifiability.

Key words: translation, transformation, compensation, integration, partitioning, replacement.